

Srđan Srdić

ZILBERMAN VS. NOSOROG

(Ulrich Aleksander Bošvic: *Putnik*, preveli s nemačkog Nikola Jordanov i Maja Anastasijević, Laguna, Beograd, 2022)

Pored svega što jeste, a najčešće jeste niko i ništa, takav je rođen, Joneskov notorni Beranže se u *Nosorogu* pokazuje i kao začuđeni posmatrač. Ono čemu Beranže u narečenoj drami svedoči jeste opšta *nosorogizacija* svih i svakoga, jedna temeljna pseudoovidijevska transformacija pojedinaca, ali i društva koje su ti i takvi pojedinci za sobom posejali. Na stranu misao da *ti i takvi* nikada i nisu bili ništa drugo do ono u šta su se transformisali, jer kako bi im inače pošlo za rukom da tako nešto izvedu (uvek krdo, uvek u krdu opasni), odnosno da ih je nekakva neobjašnjiva sila vratila u njihovo prvobitno stanje, u uvodnim sekvencama Joneskove drame apsurdna (a koja ljudska drama to nije?) Beranže se čudi okolnostima koje lagano izmiču njegovim razumskim moćima. I nije to čuđenje usmrćeno komičnom trivijalizacijom situacije koja će se pokazati kao u najmanju ruku tragikomična, ako ne i tragična u svojoj srži, te ispraznim budalesanjem o azijskim i afričkim nosorozima dok zlo i užas nadiru li nadiru, ono je prosto zastoj pred bizarnošću sveta, odnosno njegovim grotesknim kapacitetima, smisaonim neredom koji se ukazuje kao svetska dominanta.

To što je u stanju da se čudi Beranžea održava u statusu ljudskosti. Dokle god se čudi, Beranže zna jedno o sebi: on, Beranže, nije nosorog. Jozef K., opet, nije neko ko se čudi. On se budi i tako probuđen počinje ne samo da učestvuje, nego i da saučestvuje, gadno zvuči ali on *daje legitimitet* sudu koji na njega šalje koljače iz kamenoloma. Ljudskost Jozefa K. je upitna u pogledu realističke motivacije tačno onoliko koliko je očividno besmisleno tražiti od Mersoa da se izjašnjava o pitanju njegove krivice u kategorijama dvadesetovekovnog suda. Srećom (sic!), Mersou i ne sudi dvadesetovekovni sud, već onaj koji daje svoj doprinos parafilozofskom Kamijevom konstruktumu.

Zilberman Ulriha Aleksandera Bošvica pomalo je od sve trojice. Kada Oto Zilberman, nemački Jevrejin, uspe da napusti svoju domovinu na nekoliko trenutaka, ne bi li se spasao Hitlerove nacističke bagre, načas će se naći *na drugoj strani*, tačnije u Belgiji. Belgijski žandarmi, ipak, ne pokazuju nikakvo razumevanje za Zilbermanove egzistencijalne težnje (ko je rekao Sirijci/Avganistanci?), te ga obavestavaju kako je „ilegalno prešao granicu”. Ubeđen da je Belgija, za razliku od Nemačke, „slobodna zemlja”, Zilberman konstatuje kako je ponašanje čuvara belgijskog reda „nemoguće”, zatim „sasvim nemoguće”, te da „ne može nazad” zato što je „nemoguće”. Isti taj Zilberman nije svestan koliko je u pravu: on zaista ne može nazad jer je u nemogućem svetu u kom se obreo najmanje moguć on sam.

Po svemu izrečenom, Oto Zilberman jeste više Beranže no Jozef K., on nije saučesnik represivnog mehanizma koji se na njega ustremio čak i kad bi hteo da mu da za pravo, jer je mehanizam kreiran tako da ne može da ga inkorporira na bilo koji način. Ali može da ga svari, ili da ga zgazi, onako kako to rade pomahnitali nosorozi. Kod Zilbermana, ali i Beranžea, tako se javlja trajno čuđenje nad šekspirovskim globalnim iščašenjem, razglobljavanjem koje od njega čini „emigranta u Nemačku carsku železnicu”. Što ne znači da je prihvatanje uslova bespredmetnog optuženništva Jozefu K. donelo bilo šta valjano, osim izvesne količine vremena koje načelno pripada temporalnosti romana o njemu, dok je njemu preostala sizifovska uzaludnost koja ishoduje bleskom kame u pomenutom kamenolomu.

Kako bi izbegao logor, Zilberman se kreće, a njegovo kretanje je esencija užasa. Sve dok se kreće, Zilberman bi mogao da prođe kao bilo ko/Beranže, Bošvic ga je opteretio ironičnim nejevrejstvom fizionomije. Njegov identitet ne dolazi od njegove pojavnosti, već od administracije koja tu pojavnost prati. I eto tačke dehumanizacije: za nacističke vlasti Oto Zilberman nije ono što jeste, već ono što piše da jeste, nije stvarno, nego napisano, misle nacisti, gonjeni fantazmima nacije i rase. On emigrira iz svoje statičnosti, položaja u kom bi mogao da emanira suštinu koja mu je rođenjem i jedino njim dodeljena, zaustavljenost je pretnja, a spas bi mogao da dođe od nehajne promene, tačnije putničkih sekvenci u kojima neće biti dovoljno vremena da se iskaže kao ono što zaista jeste. Njegov istorijski identitet je porazni balast i ako je Zilberman nečim sputan, osujećen, osuđen na smrt, onda je to on sam. Zbog toga Bošvic svoj roman i naziva *Putnik* računajući na Zilbermanovu autoidentifikacionu izjavu: „Ja sam sada putnik, putnik koji neprekidno putuje.”

Ovde čitamo čitavu metafiziku Zilbermanovog identitetskog sloma: kriva kreće od „ja sam/jesam”, i to i dalje zvuči kao dobra vest. Ali isključivo za Zilbermana, jer neko ko se zove Oto Zilberman na mestu na kom se Oto Zilberman obreo i u vreme zbivanja ime Oto Zilberman jednostavno više ništa ne znači. Ili *znači ništa*. Zilbermanovo „ja sam” jeste u funkciji dalje samopotvrde Ota Zilbermana na svetu u kom nastavlja da slučajno boravi. Za sve druge Oto Zilberman ne postoji, ili bi najbolje bilo da ne postoji. I neće postojati.

Kvalifikacija „sada” sugeriše novu transformaciju: usled *nosorogizacije* Nemačke ni Zilberman ne može da bude pošteđen. Ako on beranžeovskim očima svuda oko sebe vidi nacističke nosoroge ili one koji prećutno doprinose njihovoj neminovnosti, isto se dešava i na drugoj strani. A taj proces otpočinje demoliranjem osnovnog predikata koji je od Zilbermana činio uspešnog člana društva, oduzimanjem njegove sposobnosti da stiče. Na ovom mestu otpočinje igra prihvatanja na koju se Zilberman postepeno navikava, on zna ili misli da zna šta „sada” jeste, ali isto tako zna ili misli da zna šta „sada” nije. Oto Zilberman „sada” nije bogati jevrejski trgovac već „putnik” koji se kreće ne svojom voljom, ukoliko tu volju ne registrujemo kao animalnu volju za pukim preživljavanjem.

Zilbermanovo kretanje je puko zametanje tragova i on u pomoć priziva površnost kao odliku putovanja. Vozovi u koje ulazi i iz kojih izlazi, gradovi koje posećuje zato što

putovanja podrazumevaju stanice kao mesta predaha, razgovori koje vodi kako bi uklonio svaku sumnju sa sebe, njegovo „hajl Hitler!” koje je onoliko gromko koliko mu je volje za opstankom ostalo, a koje se s vremenom utišava i gubi, sve zajedno jesu koordinate maničnog bekstva, mučnog i košmarnog, u svojoj nesuvisloj repetitivnosti nanovo Kafki nalik. „Sada”, kao da pomišlja Zilberman, bez potrebe da izgovori, „jesam” ako i samo ako „jesam” ništa. Ili niko. Svejedno je.

Najdirljivije mesto u čitavoj ovoj kapitalnoj rečenici svakako je primedba o neprekidnosti. Ona je imperativ jer je prekid putovanja istovremeno i prekid življenja. Ne budem li putovao, umreću. I to je sve.

Iako prihvata vlastito putništvo kao elementarni uslov bivstva („Zabranjeno nam je da živimo”, čitamo), Zilberman i dalje insistira na iskonskoj zilbermanovštini i na put nosi onoliko novca koliko mu je preostalo nakon razbojničkih transakcija koje njegovi „prijatelji” čine na njegovu štetu, trideset i pet hiljada nemačkih maraka, što od njega čini putnika-bogataša. Novac u čijem je posedu Zilbermanu ne može da obezbedi bekstvo iz Nemačke, nedostaje mu praktičnih sposobnosti da ga izvede, uzda se u sina koji mu nije ni od kakve pomoći, a njegova supruga Elfrida (p)ostaje jedan od Nemaca/nosoroga. Kad njegov pokušaj da se domogne „slobodne zemlje” Belgije („Nije Belgija kriva”, reći će mu ondašnji žandarmi) ekspresno propadne, dolazi do „pada nazad u nemački rajh” a tamo je novac značajan kao ulaznica u vagon, kupe, novac od Ota Zilbermana čini Beranžea / bilo kog, od čega je malo šta lekovitije i spasonosnije, tamo mu uspeva da ne bude „priljavi Jevrejini”, već da svakim narednim polaskom produži sebi rok trajanja. Čim ostane bez svog novca, još jednom opljačkan, ovog puta definitivno, Zilberman se zaustavlja u svojoj stvarnoj zemaljskoj inkarnaciji, jevrejskoj, odnosno mrtvačkoj. I zastrašujuće duševno rastrojstvo u koje zapada manje dolazi od straha, a više od utiska saglasja u kom se najednom sve našlo. U njemu je Zilberman putnik bez karte, ne-putnik. Onaj koji je doputovao na poslednju od svih stanica.

Ne do kraja očekivana modernost Zilbermanova dolazi od Bošvicove namere da mu dopiše jaku dozu paradoksalne, malograđanske ljudskosti. Iz njegovog lika nije moguće pročitati ništa od situaciono prirođenog patosa (Beninjijev *Život je lep* ili *Šindlerova lista*), mada se naznake njegove potencijalne veličine neopozivo ukazuju kroz prearentovsko zapažanje o tome da „ljudi s kojima možete da igrate šah teško mogu biti ubice” (još uvek u fazi beranževskog čuđenja), istinski herojsku misao o „dobroj manjini boljoj od loše većine”, ili pitanju upućenom prvom u nizu *nosoroga* s kojima se susreće: „Zašto hoćeš da budeš gad?” Ovakvi istupi anulirani su Zilbermanovom čežnjom prema sticanju koja ga usporava i ne dopušta mu da reaguje onoliko brzo koliko je neophodno, ali i epizodom s gospođom Angelhof koja ga je „očarala” do te mere da priželjkuje aferu s njom u silovitoj lakomislenosti koja bi mogla biti pripisana i pravu na poslednju želju osuđenika koji je izgubio pravo na dalji život.

„U svakom slučaju, upoznaću Nemačku”, pomišlja Zilberman te ukida čitaocima mogućnost da ga shvate kao jednodimenzionalno, istorijskim tragizmom obuzeto biće, već pre kao autoironičnog Jevrejina lualicu koji neretko progovara glasom svog tvorca,

onog koji ga perfidno sprovodi kroz traumu bez ironije i humora neprobavljivu, nesposobnog da deluje herojski u obolelom, neherojskom vremenu, ali sposobnog da izazove simpatiju svakog svesnog vlastite intimne nepodopštine i ništavnosti prema ma kakvom idealu. I to je ono što Zilberman radi, upoznaje Nemačku, a njeno stvarno ime je pakao, i ne samo njeno, upoznaje svet u kom je moguće jednog jutra probuditi se kao „smrdljivi Jevrejin” od kog se očekuje da umre *kao pas*, pošto mu iskustvo pre traume nije omogućilo da sagleda stvari kakve jesu, već je bilo ništa drugo do tupe i netačne iluzije u kratkom predahu između ljudskih ratova. Nemačke u kojoj je nejasno „zašto Jevreji samo trpe, zašto se ne brane?”, a još je manje jasno da li je upoznavanje iste te Nemačke vredno bilo čega a košta života sve one koji se u takvo upoznavanje upuštaju.

Volšebni su putevi kojima se Bošvicova knjiga ukazala u dvadeset i prvom veku, maltene sto godina nakon što je napisana, ali se to ne dešava bez reda i razloga. Jer, „danas se ubija ekonomično”, kaže Zilberman, a njegovo „danas” nekako bolno liči na naše „danas”, s nosorozima u školskim hodnicima i dvorištima, po selima i prigradskim naseljima, na socijalnim mrežama, kablovskim televizijama, mobilnim aplikacijama, veštačkointeligentnim botovima, ministarstvima i vladama, naslovnim stranama i našim glavama. Nosorozima u kristalnim noćima nakon kojih nije svanulo niti će. Kristalnim noćima iz kojih nećemo otputovati jer nismo zaslužili.

Tužan roman, *Putnik*, onoliko koliko nam je istorija tužna. Isto toliko smešan. Roman ispred čijeg se konačnog oblika isprečila smrt, ostavljen drugima da ga dovrše. Kao da je to teško. I kao da je uopšte moguće završiti nešto. Osim ekonomično ubijati. U pratnji rike hora nosoroga.